

6D110200 – Қоғамдық денсаулық сақтау мамандығы бойынша философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін ізденуге ұсынылған Садыкова Асел Даулетбаевнаның «Факторы риска основных фатальных осложнений при полиморбидных состояниях у лиц с избыточной массой тела, проживающих в аридной зоне» диссертациялық жұмысының

АННОТАЦИЯСЫ

Зерттеу жұмысының өзектілігі. Соңғы жылдарда денсаулықтың, аурудың және өлімнің сипаттамасында өзгерістер болды. Қартаю, өмір салтының өзгеруі, әлеуметтік жағдайлар және т.б. сияқты үрдістер созылмалы инфекциялық емес ауруларының дамуына әкелетін қауіп факторлары болып табылады.

Бұл біздің елімізде, әсіресе, өлім-жітімнің елеулі ауытқуына куә болады: жыныс, ұлттық сәйкестік, тұтынылатын алкоголь мөлшерін қоса алғанда, мінез-құлықтың қауіп факторлары, темекі шегу, психо-эмоционалдық стресс және метаболизмнің ауырлық дәрежесі бұзушылықтар және т.б. 2014 жылы ДДРО деректері бойынша, жиі өлімге әкелетін қан тамырлық бұзылыстар (инсульттер, миокард инфарктісі), жарақаттар, онкологиялық аурулар болып табылды.

«Саламатты Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын іске асыру нәтижесінде 2008 жылдан бастап жүрек-қан тамырлары ауруларына байланысты өлім-жітімнің төмендеуі байқалады, ал өмір сүру ұзақтығы артып келеді, бұл егде жастағы адамдар санының ұлғаюы және мәселенің артуы бірнеше ауруларды үйлестіру (полиморбидтік). Денсаулық сақтауды алғашқы медициналық-санитариялық деңгейде созылмалы жұқпалы емес ауруларды басқаруды жетілдіру мақсатында 2016-2019 жж. арналған «Денсаулық» Мемлекеттік денсаулық сақтауды дамыту бағдарламасы шеңберінде Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау министрлігі профилактикалық әдістер мен шараларды өзгертуге және жақсартуға бағытталған ауруды емдеу бағдарламалары енгізіліп артериялық гипертония, қант диабеті және созылмалы жүрек жеткіліксіздігі сияқты аурулардағы әрбір науқастың денсаулығы үшін ортақ жауапкершілігі. Негізгі өлімге әкеліп соғатын асқынулардың дамуына қауіп факторларын анықтау, зерттелетін аурулардан ауру мен ерте өлімнің дамуын ақылға қонымды және мақсатты түрде алдын алуға мүмкіндік береді.

Зерттеу мақсаты:

Аридтік аймақта тұратын артық салмақтағы адамдардағы полиморбидті жағдайларда негізгі өлім-жітімді асқынулардың қауіпті факторларын зерттеу.

Зерттеудің мақсаты:

1. 12 жылдық кезеңде аурулардың, полиморбидтің жағдайлары мен өлім-жітімнің таралуын анықтау.

2. Аридтік аймақта өмір сүретін адамдарда асқынуларға әкелетін ауруларды дамытудың қауіпті факторларын зерттеу.

3. Әлеуметтік-демографиялық факторлар мен метаболикалық синдромның құрамдас бөліктерінің өзара байланысын талдау.

4. Метаболикалық синдромның құрамдас бөліктеріндегі өзгерістердің сәйкестіктің деңгейіне байланысты 5 жылдық динамикада зерттеу.

5. Өлімге әкелетін асқынуларға әкелетін полиморбидті жағдайларды басқару принциптерін әзірлеу.

Зерттеу әдістері:

Осы мақсатқа жету үшін Шалхарова Ж.С. Оңтүстік Қазақстан облысының Түркістан ауданында 2003 жылы халықты зерттеуге негізделген бақылаушы проспективті когортты зерттеуі жасалған.

12 жыл өткеннен кейін зерттелген 1822 адамнан 1143 зерттеуге алынған, оның ішінде қайтыс болғандардың саны 166, яғни зерттелгендердің жалпы санының 14,5% -ын құрады.

2003 жыл мен 2015 жыл аралығында респонденттердің талдау карталары арқылы, олардың жасы, бойы, салмағы, артық салмағы, БА, СКҚ, ДҚҚ және жүрек соғу жиілігі туралы деректері алынды.

Полиморбидті жағдайлардың моделі ретінде метаболизмдік синдромы бар адамдар зерттелді, себебі семіздік, қант диабеті, гипертония және коронарлық артерия аурулары дамуына негізделген синдром болып табылады, ол өлімтал асқынулары бар ең таралған аурулардың бірі болды. Осыған байланысты ҚР БЖҒМ гранттық жобасының шеңберінде «Метаболизмдік синдромы бар адамдардағы нейропатия көріністерінің таралуы» (Мемлекеттік тіркеу нөмірі - 0112РҚ00154, G-2012 коды) тақырыбында бір қадамдық аналитикалық зерттеу өткізілді.

Түркістан қаласы, Х.А.Ясави атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің емханасына тіркелген контингенті зерттеуге алынды. Нәтижесінде 839 пациенттер болды. Клиникалық және антропометриялық зерттеу әдістері жүргізілді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

Қазақстанда тұңғыш рет аридтік аймақта 12 жылдық кезеңде өлім-жітім мен өмір сүру деңгейлері, негізгі өлімге ұшыраған асқынулардың дамуының қауіп факторлары зерттелуде.

Алғаш рет аридті аймағында 12 жыл бойы бақыланатын артық салмақтағы адамдардың полиморбидтік жағдайлары зерттеледі.

Алғаш рет әлеуметтік, эмоционалдық және мінез-құлыққа сәйкестік деңгейі мен метаболикалық синдромның құрамдас бөліктері арасындағы 5 жылдық динамикадағы қатынастар талданды.

Тәжірибелік маңыздылығы:

Зерттеудің нәтижесі практикалық денсаулық ұйымында фатальды асқынулардың алдын алу негізінде жүрек қан тамыр аурулары мен қантты диабет және олармен қосарланған жағдайларда науқастарды жүргізу алгоритмі жасақталып, сондай-ақ ҚР-да екіншілік профилактикалық әдістерді уақтылы анықтау, қолдану және өлім-жітімді азайту мақсатында қолданылуы мүмкін.

Қорғауға шығарылатын негізгі тұжырымдар

1. Созылмалы инфекциялық емес аурулардың таралуын 2003 жыл мен 2015 жылдары аралығын салыстыру барысында 12 жылдық динамикада жүрек-қан тамыр аурулары мен 2 тип қант диабетінің басым болуы және полиморбидтік жағдайлардың ұлғаюы байқалды.

2. Зерттелген конфаундинг-факторлардың ішінде жүрек-қан тамыр аурулары мен қант диабетінің қосарлануында, әсіресе қант диабетінің дамуында дене массасы индексінің ерекше орын алатыны анықталды.

3. Орта және жоғарғы комплаенттілік деңгейіндегі тұлғаларға қарағанда төменгі комплаенттілік деңгейіндегі тұлғаларда клиникалық-метаболизмдік көрсеткіштердің деңгейі жоғары екені және 5-жылдық динамикада олардың көрсеткіштері нашарлау тенденциясы анықталды.

4. Ауруларды басқару бағдарламасын біріншілік медико-санитарлық көмек деңгейінде жүзеге асыру барысында жүрек-қан тамыр аурулары мен 2 тип қант диабетінің полиморбидтілігі диссертациялық зерттеу барысында анықталған қауіп факторларды ескеру қажеттігін туындатады.

Жарияланымдар туралы ақпарат:

Диссертациялық жұмыстың материалдары бойынша 15 ғылыми еңбек жарияланды, оның 6-ы ҚР Білім және ғылым министрлігінің Білім және ғылым саласындағы бақылау және сертификаттау жөніндегі комитеті ұсынған басылымдарда; 1 - Scopus ақпараттық базасында индекстелген, 1 - Thomson Reuters ақпараттық базасында индекстелген, ғылыми конференциялар мен съездерде 7 тезис, соның ішінде 2 шетелдік конгресстер мен ғылыми конференцияларда.

Қорытынды:

12 жылдық бақылауға сәйкес ауру-сырқаудың және өлімнің негізгі бөлігі жүрек-қан тамырлары аурулары, 2-ші типтегі диабет және олардың комбинациясына жатады. Осылайша, артериялық гипертензия, жүректің ишемиялық ауруы, қант диабеті 7 есе, гипертония және қант диабеті - 4,6 есе тұрғындардың қайтыс болу қаупін арттырады. Жүрек-қан тамырлары ауруларымен тікелей байланысты себептерден болған өлімді талдау артериалық гипертензия мен қант диабеті тіркесімінің басым екенін көрсетті, бұл өз кезегінде өлім қаупін 8,7 есе, жүректің ишемиялық ауруы 2,7 есе артады.

2. Зерттелген жүрек-қан тамырлары ауруларының, қант диабеті және жоқ адамдар арасында клиникалық және антропометриялық параметрлер бойынша статистикалық маңызды айырмашылықтар анықталды. Артық салмағы бар адамдар 4.5 есе (СІ: 1.58, 12.83), семіздігі бар 11.5 рет (СІ: 4.21; 31.24) қант диабетінің дамуын арттырады қалыпты салмағы бар адамдарға қарағанда. Семіздікпен ауыратын адамдарда жүрек ауруының дамуы 3,04 есе жоғары (СІ: 1,27, 7,27) салыстырмалы топтағыларға қарағанда. Гипертония мен жүректің ишемиялық ауруы дамуы 3 есе артық (RR = 2.83, Си: 1.05, 7.61 артық салмақпен) дене салмағының қалыпты индексі бар адамдармен салыстырғанда. Артық салмағы бар науқастарда артериялық гипертония және қант диабетінің

дамуы 3,31 есе артық (СІ: 1,09, 10,03) және 9,28 есе жоғары (СІ: 3.28, 26,20) дене салмағының қалыпты мөлшерімен салыстырғанда.

3. Көп өзгермелі талдау әлеуметтік-демографиялық көрсеткіштер мен метаболикалық синдромның компоненттері арасындағы сызықтық тәуелділікті көрсетті: ассоциациялар жас және метаболикалық синдромның болуы, артериялық гипертензияның таралуы, гипертриглицеридемия және гипергликемия, сондай-ақ білім беру мен абдоминальды семіру арасында болды.

4. Метаболикалық синдромның құрамдас бөліктерінің анағұрлым қолайсыз клиникалық және метаболикалық көрсеткіштері төмен сәйкес келуі бар адамдарда байқалады, ал 5 жылдық динамикада клиникалық және метаболикалық көрсеткіштердің нашарлау үрдісі байқалады.

5. Мобильді қосымшаға мониторингте біріктірілген регистр шеңберінде артериялды гипертензия мен қант диабеті 2 типінің комплаенттілік мониторингін қосып, фатальды асқынулардың жоғарғы қауіпі әлеуметтік-демографиялық, клиникалық метаболикалық және мінез-құлық факторлары полиморбидтік қан-тамыр аурулары және қант диабеті осы факторларды негізге ала отырып, біріншілік медициналық санитарлық көмек деңгейінде басқару программасын жүзеге асыру.

Тәжірибелік ұсыныстар:

1. Бастапқы медициналық-санитариялық көмек көрсету деңгейінде ауруды емдеу бағдарламасы шеңберінде жоғарыда аталған ауруды ауруды емдеудің терең бағдарламасы бойынша пациенттерді интеграциялау арқылы артериялық гипертензия және 2 типті қант диабеті бар науқастардың тізілімін біріктіруді қамтамасыз ету.

2. Артериялық гипертензия және 2 типті қант диабеті бар науқастарда ауруды емдеу бағдарламасы шеңберінде мобильді қосымшаларды әзірлеу кезінде міндетті әлеуметтік сауаттылықты, эмоционалды және мінез-құлықтың сақталу деңгейін бақылауды қамтиды.

3. Жүрек-қан тамырлары бар науқастардағы фатальды асқынулардың дамуына жол бермеу үшін салауатты өмір салтын және салмақты азайтуды ынталандыру саясатын іске асырады.

4. Полиморбидті тұрғыдан жүрек-қан тамырлары аурулары бар науқастарды емдеуде көпсалалы топтың тиімді жұмысын қамтамасыз ету.

5. Жүрек-қан тамырлары ауруларын алдын алу мақсатында 60-74 жастағы науқастарда тыныс алу, зәр шығару жүйелерінің және 45-59 жастағы асқазан-ішек жолдарының аурулары бар топтарда профилактикалық іс шараларды өткізу.